

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури і мистецтв
Кафедра культурології

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ
УКРАЇНСЬКИХ МІСТ (НА ПРИКЛАДІ ІРПЕНЯ)

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: здобувач IV курсу 13-411 групи
Спеціальності 034 Культурологія
Освітньо-професійної (наукової) програми

Культурологія

Лишак Юрій Петрович

Керівник: докторка педагогічних наук,
професорка

Лимаренко Л.І.

Рецензент: Капелюшник В.В.

Івано-Франківськ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ І ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ У МІСЬКОМУ ПРОСТОРІ ТА ОСНОВИ ДИСКУРС- АНАЛІЗУ.....	6
1.1. Характеристика міського і неміського простору.....	6
1.2. Особливості цінностей міського простору.....	8
1.3. Меморіалізація та комеморація: цінності міського простору у контексті пам'яті.....	10
1.4. Методологія дослідження: дискурс-аналіз.....	13
РОЗДІЛ 2. ПОВОЄННА ВІДБУДОВА МІСТ У СВІТІ. ДИСКУРС- АНАЛІЗ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ ТА МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ ІРПЕНЯ.....	20
2.1. Берлін та Мостар як приклади повоєнної відбудови міста.....	20
2.2. Меморіалізація та комеморація міста.....	25
2.3. Аналіз дискурсів повоєнної відбудови України та міста Ірпінь.....	28
2.4. Дискурс-аналіз меморіалізації та комеморації в Ірпені.....	37
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46
ДОДАТКИ.....	49
Додаток А.....	49

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає у потребі відбудови України через повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну. Кваліфікаційна робота містить дискурси на тему меморіалізації та комеморації місць пам'яті Ірпеня. Для дослідження було обрано місто Ірпінь, Київської області, тому що у місті відбулася велика кількість бойових дій і місто стало об'єктом активних дискусій щодо його відновлення та створення місць пам'яті. Місто Ірпінь було останнім рубежем перед адміністративною межею столиці України, Києвом. Захоплення Ірпеня було стратегічним завданням для російської сторони, аби далі просувати російську армію в сторону Києва, змушуючи Україну капітулювати. Українська сторона зазнала багато втрат в Ірпені і певні місця стали місцями пам'яті, наприклад: Романівській міст через річку Ірпінь, центральний будинок культури, місце біля торгового центру «Жираф» та інші.

До проблематики міського планування, меморіалізації та комеморації міського простору висвітлювали погляди такі автори: Ален де Боттон («Архітектура щастя»), Річард Сенетт («Будувати і жити: етика міст»), Алляйда Ассман («Простори спогадів»). Також було розглянуто матеріали Деніса Бокке, Джона Ярвуда та Христини Семерин щодо тем реконструкцій на прикладах міста Берлін у Німеччині після Другої світової війни, міста Мостар у Боснії та Герцоговині після Боснійської війни та шляху меморіалізації Голокосту в місті Острог в Україні.

Метою кваліфікаційної роботи є визначення дискурсів ціннісних орієнтирів повоєнної відбудови України і меморіалізації та комеморації міста Ірпінь після тимчасової окупації російськими військами у лютому-березні 2022 року.

Завданнями кваліфікаційної роботи є:

- охарактеризувати міський і неміський простір;

- визначити цінності міського простору;
- з'ясувати особливості та характеристики меморіалізації та комеморації;
- розкрити основу методології дослідження: дискурс-аналіз за Мішелем Фуко;
- дослідити діяльність повоєнної відбудови міст у світі;
- проаналізувати проєкти меморіалізації і комеморації міст;
- вивчити специфіку публічних матеріалів повоєнної відбудови України та міста Ірпінь;
- установити найбільш та найменш домінуючі дискурси повоєнної відбудови України та меморіалізації міста Ірпінь.

Об'єктом дослідження є процеси урбаністики на тему повоєнної відбудови України і меморіалізації та комеморації місць пам'яті Ірпеня.

Предметом дослідження є ціннісні орієнтири повоєнної відбудови України і меморіалізації та комеморації місць пам'яті Ірпеня.

Гіпотезою дослідження є наявність спільних ціннісних орієнтирів у публічних дискурсах державного та медійного походження на тему повоєнної відбудови України та меморіалізації місць пам'яті в Ірпені, що виникають через комунікацію з громадянами, міжнародними організаціями та архітектурними бюро.

Методи дослідження. Прикладна частина дослідження опрацьована за методологією дискурс-аналізу за Мішелем Фуко. Ця методологія є інструментом для пошуку і маркування ключових слів та тем за якими в подальшому визначаються домінуючі дискурси. Фукоківський дискурс-аналіз є конструктивіським підходом згідно з одним з джерел на тему якісних методів дослідження в галузі географії людини від Оксфордської університетської преси, що ставить питання, як і чому певні соціальні світи або категорії стають нормативними шляхами мислити, бути, діяти і переживати. Метою дискурс-аналізу за Фуко є

дослідження ліній дійсності або аргументації, які стають прийнятими наче істини, тим часом як інші дискурси опускаються.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційної роботи були оприлюднені на XIII Всеукраїнській (з міжнародною участю) науково-практичній конференції «Актуальні проблеми мистецької освіти в системі вищої школи» (м. Херсон. ХДУ. 25.04.2025 року), а також обговорені на засіданні кафедри культурології.

Дослідження може бути цікавою для кола науковців та здобувачів вищої освіти у галузях урбанізму, містопланування, соціології, культурології та для фахівців з постраждалих територій громад від воєнних дій в Україні. Також наукова праця корисна для ознайомлення адміністративно-комунальними службами, які дотичні до рішень щодо відбудови України, аби врахувати найменш домінантні або опущені дискурси. Як майбутній результат, створені проекти відбудови будуть більш інклюзивними для різних груп населення та жертв війни.

Наукова розвідка є малою частиною великого і тривалого процесу осмислення і спільної роботи фахівців різних сфер із громадськістю щодо теми повоєнної відбудови України і проектів місць пам'яті.

Структура роботи. Висвітлення даної теми зумовило таку структуру роботи: вступ, два розділи, 8 підрозділів, висновки, список використаних джерел із 23 найменувань та додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ І ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ У МІСЬКОМУ ПРОСТОРИ ТА ОСНОВИ ДИСКУРС- АНАЛІЗУ

1.1. Характеристика міського і неміського простору

Опрацьовуючи цей підрозділ, ми звернулись до праці «Будувати і жити: етика міст», авторства Річарда Сенетта. В описі до книги Річарда зазначено: «Як альтернативу він пропонує «відкрите місто», де містяни активно обговорюють свої розбіжності, а планувальники експериментують із міськими формами та механізмами участі містян у планувальному процесі» [1, с. палітурка книги]. Поєднуючи теоретичну базу попередників/ць-урбаністів/ок, Річард майстерно формує думку крізь призму аналізу і власного бачення нового міста і підходів до планування.

Міський простір полягає у формуванні власної соціально-культурної ідентичності. Наприклад, суспільство ідентифікує львів'янина чи львів'янку за асоціативними рядями та очікування про характер і поведінку львів'янина/ки, проте такі характеристики можуть бути упередженнями і стереотипами. Під неміським простором було розглянуто природоохоронні заповідники, водойми, ліси, луки, поля, скелі, гори та інше, тобто там де не було прикладено руку людини і там де людина не живе як на постійному місці проживання. Слід відзначити, що характер діяльності людей на місцевості прямо пов'язаний з простором, де вони перебувають: наприклад, у сільській місцевості переважає агросклодова у працевлаштуванні. Джейн Джейкобс характеризує міський простір завдяки таким практикам: взаємодія пересічних людей, соціальні зв'язки між ними, довіра і співучасть у творенні міста, очі на вулицю.

Річард розглядає місто з двох поглядів: «cite» і «ville», їхнього розлучення і поєднання в сучасних містах. Слова з французької мови означають місто та село/селище відповідно, та окрім вузького погляду дефініцій, Річард Сеннетт розглядає ці поняття, як спосіб мислення, стиль життя, характер почуття, які виникають у перебуванні в «cite» або «ville». Аби було комфортно жити незалежно від вибору форми «cite» або «ville», автор пропонує концепцію міста: криве, відкрите та скромне.

Суть кривого міста полягає у його багат шаровості, інтернаціональності та мультиетнічності. Людям різних поглядів та переконань важче жити поруч одне з одним, тому міста можуть ставати більш закритими. Він наводить приклад відкриття школи у Бостоні у 1960-их роках, де вирішували: бути їй расово інтегрованою чи сегрегованою? Чи створювати велику площу паркувальної зони для висадки і посадки всіх школярів/ок або ж сегрегувати дві парковки: для білошкірих та темношкірих людей. Як пише Сенетт: «Урбаніст повинен іти проти народної волі, відмовляючись будувати замкнені громади; упередження має отримати відсіч заради справедливості» [1, с. 15]. Урбаністичні орієнтири команди проєктувальників інколи можуть і мають бути вищими за пріоритетністю, ніж голос мешканців вулиці, якщо ці орієнтири виправдані. Нові погляди і форми міста повинні інтегруватись швидше, ніж з ногою в часі, адже інфраструктурні або ж урбаністичні проєкти реалізуються з перспективою на довгий період часу.

Формування скромного міста здається доволі простим завданням. У дослідженні розглянуто скромність з позиції урбанізму, як достатні і комфортні умови праці та життя без надлишку матеріальних речей, які люди не потребують: «...*homo faber* у місті отримує визнання, працюючи в досить скромних умовах: косметичний ремонт маленьких будинків, зроблений якомога економніше, обсаджування вулиці молодими деревами, або просто встановлення дешевих надвірних лавок, на яких зможуть спокійно посидіти люди похилого віку» [1, с. 25].

Отже, міський простір як концепція формується під різними теоріями, Річарда Сеннетта розглядає місто під прицілом «cite» та «ville» і пропонує криве, відкрите та скромне місто. Дана концепція розкриває комплексність і суть міста на глибшому рівні, а саме: як люди відчувають тут, що місто формує для цього відчуття, як можна покращити і видозмінити «cite» під потреби людей – це ціннісний орієнтир: знайти корінь потреб людей міста у змінах в просторі і піклуватись ще більше про місто. Джейн Джейкобс пропонує розглянути міський простір через практики взаємодії пересічних людей, соціальних зв'язків між ними, довіри і співучасті у творенні міста, очі на вулицю.

Орієнтуючись на тематику нашого дослідження, надалі вбачаємо за необхідність розглянути особливості цінностей міського простору.

1.2. Особливості цінностей міського простору

У контексті нашої розвідки ціннісних орієнтирів розглянемо матеріал «Архітектура щастя» Алена де Боттона. Ален пише про літературу, подорожі та архітектуру. Він також відомий завдяки книзі «Як Пруст може змінити ваше життя». Книга «Архітектура щастя» розкривається через призму пошуків сенсу в архітектурі, на основі особистих відчуттів і спостережливості, вміння бачити цінність і глиbokість цілої будівлі чи окремої її частини. Матеріал є важливою збіркою думок автора, який поглянув на архітектуру і простір під іншим кутом філософа і культурно-соціологічного дослідника. Урбанізм виступає на макрорівні: будівля державного апарату, власний дім та інше.

Шлях до сенсу мистецтва архітектури може пролягати через біль: «Саме в діалозі з болем багато гарних речей набувають свою цінність. Знайомство зі скорботою - одна з найнезвичніших передумов розуміння архітектури. Крім усього іншого, нам може знадобитися пережити трохи

смутку, перш ніж краса будівлі зуміє нас відчутно зачепити» [2, с. 33]. Володіння мистецтвом є не лише у контексті вдосконалення навичок і вмінь, а й у вмінні бачити деталі та відкривати нове у буденності. Наприклад, під час екскурсії містом в Ірпені можна відчути різні емоцій, в тому числі: злість, смуток, печаль. Ці емоції дають краще розуміння міста, яке воно і про що воно.

Ален де Боттон пропонує п'ять цінностей будівель за якими ґрунтується архітектура щастя: порядок, баланс, елегантність, узгодженість та самопізнання. У межах дослідження ми розкриємо цінності балансу та самопізнання. Архітектурний та урбаністичний баланс є важливим чинником життя у місті, тому що створює комфортність перебування людей з одного боку і нові можливості виражати сенси та поєднання архітекторам, скульпторам чи митцям. Автор розкриває баланс під новим кутом, розглядаючи його як дзеркало внутрішніх почуттів і переваг людських особистостей: «Тож баланс, який ми схвалюємо в архітектурі та який пов'язаний зі словом «гарно», вказує на стан, що його ми на психологічному рівні можемо описати як психічне здоров'я чи щастя» [2, с. 212]. Одна з цінностей є самопізнання, як важлива складова роботи архітектора і команди та етапу планування урбаністичних проєктів. Цінність самопізнання ставить такі питання: чому саме так?; що ми вирішуємо таким чином?; які засади і принципи ми вкладаємо у проєкт?

Автор книги пропонує ознайомитись з тогочасним прикладом плану «Буазен» Ле Корбюзьє, який передбачав знищити центр Парижа для розбудови величезних житлових будинків, які б вміщували до сорока тисяч людей лише в одному будинку. Цей план 1925 року мав на меті вирішити проблему з нестачею житлової площі людей. Навіть тогочасна проблема з житлом не могла бути вищою у пріоритеті для знищення історичного центру Парижа, що є негативним прикладом в якості питань самопізнання. Також Ле Корбюзьє пропонував розділити пішоходів від

автомобілістів повністю, що б спричинило ряд інших проблем: автомагістраль в місті, створення величезних розв'язок та збільшення кількості смуг на дорозі. Зважаючи на жахливу урбаністичну ситуацію, що склалася на початку двадцятого століття у столиці Франції, план міг би розв'язати проблему з нестачею житла, проте питання комплексного характеру були б просто знівельовані при реалізації плану. Це був би занадто простий шлях вирішити велику проблему замість того, щоб подолати менші локально. Ален згадує про людську вразливість і бажання тут і тепер: «В архітектурі, як і багато в чому іншому, ми шукаємо пояснення наших негараздів і зосереджуємось на простих шляхах. Ми сердимось, коли мали б зрозуміти, що нам сумно, і ладні руйнувати давні вулиці, коли мали б натомість забезпечити там належні санітарні умови й освітлення» [2, с. 262].

У висновку, робота Алена де Боттона розкриває нові бачення архітектури з погляду мислителя і філософа і стверджує, що архітектура є величезною площиною для розвитку глибини культури цінностей людей: від базової безпеки до насолоди від краси будівель. Ціннісні орієнтири за цим підрозділом наштовхує на глибокі екзистенційні думки, які вкладені в будівлю, площу чи провулок, підкреслюючи збереження автентики, історично-культурної спадщини місця і людей у поєднанні з сучасними ідеологіями та думками людей сьогодення – баланс між сторонами минулого, теперішнього та майбутнього і розуміння цього балансу простими мешканцями міста.

Надалі вважаємо за доцільне до тематики нашого дослідження розглянути меморіалізацію та комеморацію у міському просторі.

1.3. Меморіалізація та комеморація: цінності міського простору у контексті пам'яті

«Простори спогадів» від видатної письменниці культурної пам'яті та антропології пам'яті – Аляйди Ассман є ключовим джерелом у темі меморілізації. Перш за все, Ассман наголошує на зародках пам'яті, як пам'яті про померлих. Вона розділяє дві функції пам'яті про померлих: пієтет та фама. «Пієтет - це обов'язок нащадків вшановувати пам'ять померлого. Виказувати пієтет до померлого можуть лише живі. Про фаму, тобто згадування як уславлення, до певної межі потурбуватися може кожна людина ще за життя. Фама – це світська форма самоувічнення, яка має багато спільного з самопрезентацією» [3, с. 3]. В одній з легенд про Симоніда, давньогрецького поета, йдеться про померлого, якого він зустрів у дорозі до корабля. Симонід вирішив належно його поховати, а вночі йому являється дух померлого із застереженням не сідати на корабель, бо той потоне. За легендою – так згодом і сталося. Даний приклад розкриває функцію обов'язку живих пам'ятати та турбуватися про тіла мертвих. У першу чергу, пам'ять існує для збереження світу живих і світу мертвих.

Одним з символів пам'яті про померлих воїнів чи солдатів/ок є пам'ятник. Пам'ятник є символом слави про когось чи якусь подію. Ще з часів грецьких битв, пам'ятник виступає як пам'ять для ширшого кола людей (поліс або нація) – «Обіцяти славу означає замість маленького, обмеженого в часі простору сімейної пам'яті отримати великий простір колективної пам'яті, що мислиться необмеженим у часі» [3, с. 50]. Слід зважати, що самі пам'ятники не є символами пам'яті, а їхнє смислове та ціннісне наповнення якраз і є формою слави – фамою.

У розділі книги «Простори спогадів» Аляйди Ассман було розглянуто частину «Місця». У цій частині висловлюється ідея про символ за Гете. Гете переконує, що предмети, які названі символічними є значущими самими по собі, без вкладення змісту споглядачами. Вони є символами, оскільки просто існують. За Гете, ці предмети не просто об'єкти, а місця. Він пише про «місце, де я живу» та «про простір будинку

мого дідуся, двору й саду». Сила символу є у місці, що продукує спогад про когось або щось, що пов'язане з місцем. Тобто саме місце є індикатором спогадів, що їх продукує. Також Гете порівнює силу символічного капіталу до фінансового таким чином, що значення має місце, незалежно від його (місця - ред.) форми. Він наводить приклад, що «невеличка земельна ділянка загинула під час бомбардування і зараз є в більшій мірі купкою каміння, що має вартість удвічі більшу за ту суму, яку одинадцять років тому її нинішній власник сплатив моїм рідним» [3, с. 319]. Саме місце є важливим, бо воно хоч і візуально може змінитись, та воно (місце - ред.) залишиться тим самим, що нагадує спогади.

Ассман пропонує за приклад таких місць – Рим та Афіни. Ассман визначає пам'ятні місця таким чином: «На пам'ятному місці певна історія не розвивалась далі, а радше зазнала насильного обриву. Перервана історія матеріалізується в руїнах і реліквіях, що виділяються на тлі довкілля як фрагменти чогось чужого» [3, с. 327]. Тимчасова окупація російськими військами міста Ірпінь в лютому-березні 2022 року є фактом насильного обриву історії міста, що жило традиційною формою життя. П'єр Норе писав про перехід середовища спогадів до місця спогадів: «Пам'ятні місця – це розкидані фрагменти втрачених і зруйнованих життєвих зв'язків. Адже з руйнацією місця його історія не припиняється; воно зберігає в собі матеріальні рештки, які стають елементами розповідей, а разом з тим вихідними точками культурних спогадів» [3, с. 328]. Ірпінь є показовим прикладом руйнації місця, як фізичного міста, так і втраченого місця спогадів з усталеною формою життя, тому воно є місцем спогадів теперішнього часу.

Комеморація є культурною добровільною практикою інтерпретації особистості чи події, що відбулась в минулому. Це є перманентний процес роботи з минулим. Хоч держава визначає дні пам'яті на державному рівні, та комеморативна складова є зазвичай набутою в процесі часу. Показовим прикладом комеморації в міському просторі є

покладання вінків загиблим воїнам Збройних сил України у День захисників та захисниць України, щорічно 1 жовтня. Комеморація за змістом подібна до ритуалів, адже це взаємопов'язані процеси. Комеморація складається з ритуалів, але тільки ритуали не можуть бути комеморацією. Вона також має функцію переосмислення події минулого, її виславлення в теперішньому часі, комеморація неможлива без меморіалізації [5].

Отже, меморіалізація напряду залежить від місця, а в свою чергу комеморація залежить від меморіалізації і потребує глибших теоретичних пізнань. Місце пам'яті є тотожним місцю спогадів, адже означає щось частково втрачене, зруйноване і позбавлене традиційної форми життя саме тому ми вважаємо, що Ірпінь є таким місцем. Спогади про те як було перед окупацією, втрата будинку чи друзів, фізичні сліди воєнних злочинів у місті є факторами Ірпеня як місця, що меморіалізується ще в процесі теперішнього часу.

У контексті тематики нашої наукової роботи, перейдемо до викладу методології роботи: дискурс-аналіз за Мішелем Фуко.

1.4. Методологія дослідження: дискурс-аналіз

Методологією кваліфікаційної роботи було обрано дискурс-аналіз, яка є інструментом розкриття домінуючих дискурсів предмету наукового дослідження, а саме – дискурсів меморіалізації та комеморації Ірпеня. З огляду джерел, ми вважаємо, що дискурс – це сплетіння ідеологій, цінностей та маркерів того чи іншого руху, які є першопричиною тексту/розмови або іншого вираження думки, а дискурс-аналіз виступає методом кодування інтерпретації ключових ідей чи мисленнєво-ідеологічних течій. Спершу слід визначити, що таке дискурс-аналіз згідно з основним джерелом п'ятого видання якісних методів дослідження в

галузі географії людини від Іян Хейя та Меган Коуп: «Дискурс-аналіз – метод дослідження правил і структур, які регулюють і підтримують виробництво конкретних письмових, усних або візуальних текстів» [21, с. 420].

Слід відмітити визначення від Тхоровської Світлани з Львівського національного університету імені Івана Франка, яка у своїй роботі влучно підкреслила про дискурс-аналіз наступне: «Метод ДА (дискурс-аналіз – ред.) – синергетичний та комплексний і вимагає розкриття прагматичних чинників та складних когнітивних репрезентацій і стратегій, використаних у творенні та сприйнятті тексту. Дискурс-аналіз слугує інструментом вивчення того, як дискурс формує реальність та як її інтерпретують люди» [23].

Дискурс-аналіз за Фуко є авторитетним у суспільних науках: «За Фуко, дискурс – це посередницька лінза, яка фокусує світ, дозволяючи людям диференціювати достовірність тверджень про світ(и)» [21]. Фуко мав інтерес пояснити, чому певна діяльність чи думки людей інтерпретуються як істинні і зрозумілі без пояснень, тоді як інші маргіналізуються або відкидаються. Наприклад, чому у західній гілці світобачення тропічний острів сприймається як місце відпочинку, сонця і відпустки [21, с. 334]. Які текстові коди можуть вказати на певний дискурс? Важливо також зазначити, що визначення дискурсу за Фуко є дещо іншим від більш усталених лінгвістичних визначень, де розуміється, що дискурс – це уривки пов'язаного письма та мовлення [21, с. 334]. За Гордоном Вейттом, дискурс у Фуко – конструктивістський підхід, що змушує ставити питання як і чому певні соціальні реальності або категорії стають нормативними шляхами мислити, бути, діяти і переживати [21, с. 334]. Отже, Мішель Фуко прагнув розкрити культурні та соціальні конструкти, що підтримують або підривають структури і правила реальності, вбудовані в уявлення про світ(и) [21, с. 333]. Іншими словами,

дати чітке пояснення розуміння адресату, що означає, що явне є видимим, а неявне прихованим.

У дослідженні відслідковано сім етапам аналізу, які запропоновані географинею Джилліан Роуз та лінгвістом Норманом Фейрклафом для аналізу повоєнної відбудови українських міст на прикладі Ірпеня. Першим етапом є визначення джерел для аналізу дискурсу. Потрібно обрати певні матеріали для вчитки і подальшого аналізу, джерела повинні відповідати меті дослідження. Слід чітко розуміти, якою є початкова точка у виборі джерел і чому саме так. Для практичної частини дослідження обрано джерела з Інтернет-ресурсів різних медіа та авторів для ширшого охоплення дискурсу щодо відбудови Ірпеня. Метою дослідження є визначення дискурсів ціннісних орієнтирів у повоєнній відбудові українських міст на прикладі Ірпеня.

Другим етапом є набуття рефлексивності, себто усвідомлення автором роботи шляху і процесу інтерпретації аналізу джерел. Автор дослідження повинен співставляти два джерела даних: особисту, можливо, дещо упереджену точку зору та зовнішню вихідну: «Немає незалежної позиції. Натомість він (Мішель Фуко – ред.) закликає дослідників самокритично усвідомлювати ідеї, які формують їхнє розуміння теми» [21, с. 341]. Під час проведення дискурс-аналізу, важливим для дослідника є визнання своєї позиції і заангажованості до тої чи іншої думки/ідеї у самому процесі дослідженні. Визнання власної позиції та вплив на дослідження на впливає на новизну «наукової» роботи: «Ключовою відправною точкою для критично рефлексивного дослідника є усвідомлення того, чому ви обрали тему дослідження (контекст) і свої початкові ідеї щодо предмета (упередженість)» [21, с. 341].

Саме для того, щоб зрозуміти як це зробити, ми перейдемо до етапу: критичне осмислення соціального контексту вихідних матеріалів. Доцільно підкреслити те, що слід аналізувати через призму відповідей на

такі категорії запитань як-от: походження авторства; шляхи розповсюдження матеріалу; категорія аудиторії споживачів продукту; технологічне походження матеріалу; яка аудиторія була обрана для написання цього матеріалу; які шляхи розповсюдження матеріалу; хто є автором даного матеріалу. Доцільно підкреслити думку авторів: «Тобто певним голосам і технологіям надається перевага над іншими, вони часто розглядаються як джерела «правдивих» або «фактичних» знань, тоді як інші голоси можуть бути виключені і замовчуватися, можливо, через позиціонування їх як таких, що не заслуговують на довіру, анекдотичних, пліткарських або фольклористичних» [21, с. 341]. Ймовірним припущенням є те, що цим Фуко хоче донести думку, що домінуючий дискурс може бути тою чи іншою формою соціального контролю та влади над більшістю суспільства, яке це приймає.

Ще одним етапом є: «...кодування – це процес присвоєння якісних або кількісних значень фрагментам даних або розподілу даних на групи на основі спільності або за тематичною ознакою з метою опису, аналізу та впорядкування даних» [21, с. 341]. Проста версія зазвичай передбачає позначення полів стенограми кольором, цифрою, літерою чи символом для представлення ключових тем або категорій. За рекомендацією Нормана Фейрклафома та Джилліан Роуз, кодування слід розділити на дві загальні структури: описова та аналітична [21, с. 345]. Спершу слід визначити основні категорії для кодування, які є найбільш очевидними. До прикладу: контекст (де, коли, хто?), подія, взаємозв'язки, дія, ставлення, емоції і так далі. Далі спираючись на категорії виділити певний список описових кодів. Тобто об'єднання, розділення і вдосконалення певних груп описових кодів.

Метою контент-аналізу з описовим кодуванням є виділення ключових тем і їх подальша кількісна оцінка, які б вказували на відповідні дискурси. Іншими словами, метою дискурс-аналізу є виділення тем дискурсу на основі описового кодування, що перетворюються у описові

теми і згодом власну інтерпретацію дослідника. Повторення слів у джерелі не є дискурсом: «Частота слів може допомогти визначити спільне розуміння, але не дає розуміння конкретних наборів ідей, які підтримують твердження як само собою зрозумілі (taken-for-granted) або «істинні» [21, с. 346]. Кодування також включає в себе створення аналітичних кодів, щоб автору запропонувати в подальшому власну інтерпретацію. Аналітичні коди мають у своїй меті передбачити певну форму абстрагування або редукції. Це ті коди за якими власне відбувається сам аналіз дослідження. У дискурс-аналізі аналітичні коди, як правило, дають змогу зрозуміти, чому індивід або колектив має набір ідей, за допомогою яких вони осмислюють місця, самих себе та інших [21, с. 346].

Доцільно також підкреслити, що кодуванню за Фуко включає дискурс-аналіз Госса (1993 р.) зображення Гавайських островів підвів до підсумку його дослідження: «Щоб викликати бажання подорожувати серед потенційних туристів, рекламодавці надавали перевагу соціально сконструйованому колоніальному образу Гавайських островів, в якому вседозволеність, корінне населення, жіноча сексуальність і зелена тропічна природа були присутніми». Він досягнув цього завдяки аналізу рекламних оголошень між 1972 і 1992 роками, де були зображені корінні гавайці, рослини, пляжі і вулкани. Для цього він виділив аналітичні коди, які передбачають певну форму абстракції або редукції і згодом пропонує власну інтерпретацію результатів дослідження.

З аналітичних кодів формуються аналітичні теми, наприклад: земний рай, маргінальність, лімінальність, жіночність і алоха. Спираючись на ці аналітичні теми, Госса здійснив інтерпретації і визначив вищезгаданий підсумок.

До етапу дискурс-аналізу є визначення джерела на «ефект правди». Метою цього етапу є виявити присутні у тексті переконання або ефект правди на дискурсивні структури, тобто «...визначити обмеження того, як розмовляє та поводить себе певна соціальна група». Дискурсивні

структури у джерелах є певним чином обмеженими наборами правил і ідей, які типово формують домінуючі або засновані на здоровому глузді, переконанні та взаємозв'язках між людьми, місцями, рослинами, тваринами та речами. Переконання є результатом сформованого набору ідей, ставлень і практик, що сприймаються як здоровий глузд і визнаються більшістю, себто Фуко «...концептуалізує переконання як форму дисциплінарної влади, яка діє через знання» [21, с. 346]. Метою цього етапу є виявити присутні у тексті переконання або ефект істини/правди на дискурсивні структури, тобто «визначити обмеження того, як розмовляє та поводить себе певна соціальна група» [21, с. 348]. Мішель Фуко розглядає «здоровий глузд» як певні ідеї, погляди та практики.

Останнім етапом з рекомендацій проведення дискурс-аналізу є мовчання як дискурс і дискурси, що мовчать: «Замовчування є настільки ж продуктивним, як і пряме називання; невидимість може мати такий же потужний ефект, як і видимість» [21, с. 349]. Згідно з Мішелем Фуко, мовчання може виникати від певної особи, яка має право говорити про щось, що вже є фактором утворення дискурсу. Мовчання може виникати крізь призму набору ідей гендеру, віку, класу, здібностей, сексуальності та раси: «Усвідомлення того, чиї голоси замовчуються у ваших текстах є невід'ємною частиною дискурс-аналізу» [21, с. 350]. Замовчування теми чи тем є механізмом соціальної влади в рамках усталених структур. До прикладу, Сара Холлоуей, Марк Джейн і Гілл Валентайн (2008 р.) демонструють, як політичні дебати, увага ЗМІ та епідеміологічні дослідження щодо споживання алкоголю в Англії зосередилися на питаннях вживання алкоголю в громадських місцях молодими людьми в нічний час у центрі міста. Було підкреслено, що таким чином, фокус саме до територіальної прив'язки центру міста, наприклад, замовчує питання про споживання алкоголю в побуті, хоч це і значна частина ринку споживачів алкоголю у Великій Британії.

Отже, дискурс-аналіз не має за самоціль знайти істину чи помилковість на зацікавлені теми, які є під шаром певного дискурсу, а радше є інструментом для розуміння, чому певні дискурси є домінуючими та деякі з них інтерпретуються як загальноприйняті. Істина є лише прагненням до істини, і аж ніяк не кінцевим результатом. Існує постійний зв'язок між дослідником та роботою, що є взаємним процесом дослідження, тому рефлексивність вкрай важлива. На нашу думку, якісне дослідження за дискурс-аналізом за Фуко має залишити по собі завжди відкритість до змін.

Розкривши основи методології дискурс-аналізу за Мішелем Фуко, варто дослідити діяльність повоєнної відбудови міст у світі.

РОЗДІЛ 2. ПОВОЄННА ВІДБУДОВА МІСТ У СВІТІ. ДИСКУРС-АНАЛІЗ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ ТА МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ ІРПЕНЯ

2.1. Берлін та Мостар, як приклади повоєнної відбудови міста

Досвід повоєнної відбудови міст на прикладі інших міст у світі є вкрай важливим, тому в межах дослідження було обрано відбудова міста Берлін, Німеччина після Другої світової війни. Автор Деніс Боскета написав «Реконструкція міста як комплексний процес: роздуми про Берлін після 1945 року», що допоможе проаналізувати основні проекти повоєнної відбудови. Берлін був частково зруйнований після Другої світової війни і його відбудова тривала десятиліттями: «Приклад Берліна підкреслює той факт, що реконструкція – це тривалий процес, навіть якщо місто було об'єктом пильної політичної уваги. Реконструкція не може розглядатися як коротка послідовність, і обов'язково повинна сприйматися з перших етапів як динамічна траєкторія, що орієнтуватиме, визначатиме і формуватиме архітектуру та урбаністику в місті протягом десятиліть» [22, с. 1].

У повоєнній відбудові в Україні чи зараз, у воєнний час, організація процесу і плану дій для майбутньої відбудови України є життєво необхідною, але їй не слід чекати, що все відбудується в кілька разів краще вже через рік після війни. Одразу ж після деокупації територій в Україні, українська влада береться за облаштування потрібних умов для проживання для місцевих мешканців і зокрема за процес розчищення руїн (напів-)зруйнованих будівель: «Розчищення руїн не можна розглядати окремо від реконструкції: це етап реконструкції, і він повинен бути теоретично і практично організований як такий. Спосіб, обсяг і час проведення робіт з розчищення, а також те, що представляють собою руїни і що має їх замінити, вже є вирішальними етапами процесу реконструкції» [22, с. 1]. І це є уроком для влади та громадським

організаціям України, що розчищення руїн є фазою повоєнної відбудови. Над відбудовою в Україні зараз працюють фахівці та організації, що створюють глибокі комунікаційні моделі для теперішніх та майбутніх опрацювань повоєнної відбудови та комунікації з місцевими мешканцями постраждалих регіонів. Це є вагомий процес роботи, адже скопіювати схему іншого міста, що пройшло повоєнну відбудову буде тотальною поразкою. Спираючись на цю інформацію, ми погоджуємось, що відбудова має відбуватись у залежності від контексту обставин.

Берлін перебував під двома політичними ідеологіями демократії та комунізму і був розділений берлінською стіною. Ці доміантні ідеології вносили вплив на політику відбудови і вони очевидно могли відрізнитись одна від одної. Для підтримки реалізації повоєнної відбудови потрібні кошти ззовні: «...приклад Берліна чітко показує, що питання іноземного фінансування ніколи не буває нейтральним і йде пліч-о-пліч з ідеологічними умовами, які необхідно розшифровувати» [22, с. 5]. На прикладі підтримки України міжнародними партнерами у російсько-українській війні, ідеологію колективного Заходу було досліджено у прикладній частині дипломної роботи. У залежності від часу та історичної доби доміантної політичної, філософської, соціальної та інших ідеологій, є багато похідних залежностей в ідеях та рішеннях щодо повоєнної відбудови. Наприклад, «У 1958 році конкурс на планування берлінського центру міста викликав геополітичну напругу, оскільки пропонував автостради, як основний структуроутворюючий елемент Західного Берліна. Існуючу міську морфологію було значною мірою проігноровано» [22, с. 9]. Важливо підкреслити цим, що західний Берлін мав прояви ідеології автоцентричності, як це було у наративі містопланування у Сполучених Штатах Америки у 20 столітті. Розгляд ідей та рішень повоєнної відбудови мають бути прискіпливим, слід планувати цей процес як урбаністичну інвестицію на десятки років наперед. Важливою частиною є комунікація з мешканцями. Ця практика

у Берліні не була одразу ж після 1945-го року. Уже перед самим розпадом берлінської стіни наприкінці 1980-их років йшлося про: «Жоден проект не повинен виходити за межі кварталу, а мешканцям слід пропонувати брати участь у процесах прийняття рішень відповідно до чітких та інституціоналізованих процедур» [22, с. 11]. Цей момент запрошення мешканців до обговорень є поворотним в історії урбанізму, адже є зміною парадигми у баченні і вирішенні хто керує містом, а саме розширення кола зацікавлених осіб до створення глибокого, ефективного, ненасильницького проєкту відбудови для людей, а не проти них. Після 1990-го року у справі повоєнної відбудови настає поворотний момент і всі сили об'єднуються в єдине ціле місто, позаду залишається Берлінська стіна, ідеологічна «люстра», що світила на розділені сторони Берліна по-різному.

Отже, прикладом повоєнної відбудови Берліна є довгий, іделогічно-залежний, кропіткий процес зміни ціннісних парадигм урбанізму та містопланування. Приклад Берліна також припускає, що під повоєнною відбудовою стоїть не тільки форма, зміст та життя пошкоджених міст, а й стосунки людини з архітектурою, урбаністикою та суспільством. Міста у процесі створення мають бути в першу чергу для життя людей і це є основоположною ідеєю для відбудови міст в Україні. Тим не менш, кожна конфігурація відбудови є унікальною і розгляд моделі, яка підійде для того чи іншого міста має бути взаємо актуальною та взаємо змістовною з контекстом (напів-) зруйнованого міста.

Ще одним яскравим прикладом відбудови є місто Мостар, Боснія та Герцеговина, що зазнало значних наслідків у боснійській війні наприкінці 20 століття. Після підписання Меморандуму про домовленості 5 травня 1994 року, Європейський Союз (ЄС – далі) виділив величезні кошти (100 мільйонів фунтів стерлінгів) для відновлення міста Мостар та інших міст у Боснії та Герцеговині. Також було створено Адміністрацію ЄС у Мостарі для того, щоб підтримувати порядок та політично стабілізувати

регіон у місті. Директора кожного з департаментів функціонування міста призначав ЄС і цікавим є те, що до кожного керівника було також закріплено двох спів директорів хорватської та мусульманської сторін. Унікальністю випадку цієї адміністрації є те, що у Європі не було визначених юридичних процесів для повоєнної відбудови: «Не було прецедентів і попереднього досвіду, на основі якого можна було б вирішити, як діяти. Навіть у звичайних бюрократичних питаннях Європейська комісія не давала нам жодних правил» [19, с. 10].

Адміністрація ЄС завжди була у контакті з людьми, аби забезпечити стабільний та ефективний діалог: «Я намагався дивитися на ситуації з їхньої точки зору. Як би я почувався на їхньому місці? Що б я просив Адміністрацію ЄС зробити? Яким був би мій підсумок? Я нагадував собі, що вони багато в чому мають більше знань, більше розуміння і більше контролю над подіями, ніж ми. Крім того, це була їхня країна і їхнє місто, тоді як я був гостем – сьогодні тут, а завтра поїду звідси» [19, с. 11]. Під час майбутньої великої відбудови України певні чиновники ймовірно поїдуть з міста після завершення будівельних робіт, а люди залишаться там жити довго, тож важливим моментом є відбудовувати з думкою про людей, які будуть в цьому місті/селі жити.

Правильна та ефективна структура роботи з чітко визначеними повноваженням дійових осіб як на місці повоєнної відбудови, так і на регіональному чи центральному рівні прийняття рішень – основа роботи комісії відбудови. Зокрема, наголошенням на необхідності прагматичних/технічних заходах згідно з джерелом є цілісне розуміння командою відбудови шляху прийняття рішень «знизу-вгору», а також розуміння ідеалістичних/політичних заходах «зверху-вниз» у досягненні цілей політичної стабілізації [19, с. 91]. Автор вказує на виклик у шляху прийняття рішень та неправильній структурі роботи і ставить доречні запитання для пришвидшення цього шляху: «Яка структура максимізує цінність участі людей з важливими знаннями та навичками (на яких

можна покластися за підтримкою)? Яка структура мінімізує витрати (включаючи затримки і непорозуміння) на збір і аналіз інформації, її передачу, обговорення і прийняття рішень? Яка структура найкраще відображає загальний огляд, тобто мудре розуміння широкого контексту?».

Міжнародні партнери виділять і вже виділяють величезні суми для повоєнної відбудови України, а центральна влада та суспільство України є відповідальними за прозорий безкорупційний шлях розподілу та контролю цих коштів і також за ефективну швидку комунікацію для прийняття рішень між усіма зацікавленими сторонами у відбудові України. Джон Ярвуд, автор статті, згадує про важливість створення житлового комітету для екстреної відбудови житлової інфраструктури, яка є змістовною у пріоритетності повоєнної відбудови України: «Всіма цими проектами керував житловий комітет, який щотижня збирався під моїм головуванням. На засіданнях були присутні мої співробітники, а також муніципальні чиновники та консультанти. Перед Різдвом 1996 року ми провели останню зустріч і невеликий прийом, щоб подякувати численним співробітникам. Ми зустрічалися 120 разів, уклали 44 контракти, відремонтували 6500 будинків з 35 000 бенефіціарів, витративши на це 40 мільйонів німецьких марок» [19, с. 30].

Отже, повоєнна відбудова міст Берлін та Мостар є істотними прикладами для ознайомлення з ціннісними орієнтирами та методиками відбудови, які відбулися у 20 столітті після Другої світової війни або Боснійської війни, а також є корисними для наслідування успішних методик роботи у повоєнній відбудові, таких як проведення громадських обговорень, ефективна інституційна комунікація та людиноцентричність або ж уникнення помилок, таких як ідеологічне спирання відбудови на урбаністичні актуальні течії без стратегічного врахування контексту майбутнього повоєнної відбудови, тобто слід включити умови у

повоєнній відбудові стратегічного вигляду та функцій майбутнього, наприклад через 10-20-30 років.

Розглянувши приклади проєктів відбудови міст у повоєнний час, варто проаналізувати проєкти меморіалізації та комеморації.

2.2. Меморіалізація та комеморація міста

Цей розділ присвячено розгляду практик меморіалізації та комеморації на прикладі міста Острог, що знаходиться у Рівненській області України. Христина Семерин, аспірантка Національного університету «Острозька академія» у 2020 році опублікувала статтю на тему «Меморіалізація Голокосту в Острозі: місця і простори пам'яті та (ко)меморативні практики роботи з ними». Опис практичного досвіду меморіалізації та комеморації міста після геноциду євреїв у Другій світовій війні є релевантним прикладом для російсько-української війни, а особливо у практиках роботи з пам'яттю у культурно-історичній складовій єврейської спільноти.

Місцем пам'яті за Аляйдой Ассман є «місця, означені переривністю, тобто ті, де відбувся насильницький обрив, розрив історії». Що саме слід меморіалізувати, на основі яких матеріалів це буде відбуватись, які місця пам'яті є і за чим їх ідентифікувати, саме тому «Оксана Довгополова констатує, що простір розмічений маркерами минулого: пам'ятники, меморіали, навіть архітектура – усе це вводить історію в сьогодення, говорить про тяглість існування спільноти» [4, с. 128]. Ці маркери минулого є першочерговими інструментами для роботи з пам'яттю минулого. Маркерів пам'яті про євреїв є багато, адже «Під час Голокосту в містечку Острог на Рівненщині було знищено більшість єврейської спільноти, що становила від 64 до 70 % тодішнього населення й існувала з кінця XIV ст...3-поміж 15 тисяч мешканців у 1939 році близько 10 тисяч становило єврейське населення. Після Голокосту

вижили тільки кожен і кожна десяті. Майже 400 людей після війни повернулися в місто, багато згодом емігрували до Ізраїлю. Сучасна єврейська громада Острога налічує 16 людей» [4, с. 126]. Кількість вбитих або перенаселених євреїв після Другої світової війни істотно вплинула на меморіалізацію та комеморацію Голокосту й по сьогодні, та хоча кількісне значення представників минулої більшості і теперішньої меншини у місті Острог є важливим, все ж таки впливовим фактором залишається насаджена радянська політика знищення будь-якої національної ідентичності з метою створення радянської людини. За правління радянської влади в Україні у 20 столітті було знищено та спалюжено більшість міських архітектурних єврейських пам'яток минулого та інших місць трагедії пов'язаних з євреями, таких як Велика Синагога, єврейське кладовище, Місце розстрілу євреїв, також будинки, де колись жили євреї, які відзначились у місті своєю професійною діяльністю і по сьогодні подекуди це не було відзначено меморіальним чином. Наприклад, до 1992 року на місці Єврейського кладовища був розташований парк відпочинку «Ювілейний» з танцювальним майданчиком, тиром та атракціонами і після 2015 року повернули статус некрополя території кладовища: «Дослідники зазначають, що старі мацеві з кладовища використали як бруківку для вимощення міських просторів» [4, с. 133].

На нашу думку, такі згадки у джерелі свідчать про тотальну зневагу до пам'ятних місць євреїв за часів радянської влади у 20 столітті, але й також сама більшість місцевих не були обізнані про ці місця і відповідно, не проявляли зацікавлення та поваги. Із часом такі місця перетворились на звалища сміття і розростання дерев та природи навколо. Це сприяє подальшій руйнації та забуттю історії. На даний момент зацікавлені люди разом у кооперації з Національним університетом «Острозька академія» сприяють відновленню пам'яті про історію Голокосту та євреїв на своє історичне місце ідентичності міста Острог, як єврейського: «Динамічний

проект Літньої школи з семітської філології при Центрі юдаїки Національного університету «Острозька академія» (керівник - професор Дмитро Цолін) кілька років ревіталізував єврейське середовище Острога, поглиблюючи знання про місто за його межами. Цей потужний освітній компонент пов'язав іпостась давнього центру єврейської освіти й культури з сучасним образом «міста-академії». Даний крок свідчить про меморіалізаційну політику, яка сприяється зацікавленими сторонами для досягнення пам'яті втраченого або неznаного.

Додатково було створено наступні меморіалізаційні заходи: «Безумовно, центральним у збереженні травматичного наративу є Місце розстрілу, де встановлено скульптурну композицію і відбуваються пам'ятні заходи» [4, с. 130]. Ці форми роботи з місцями пам'яті є практиками матеріального збереження єврейської культури й увіковічення пам'яті, насамперед, про трагічні події у конкретному просторі» [4, с. 135].

Важливою складовою є інформування місцевих мешканців про ту історію, яка не була чи не є відображеною візуально, текстуально чи усно через різні меморіалізаційні заходи, що зараз відновлюються в місті. Комеморативні заходи присутні на тему Голокосту в Острозі. Зокрема, у місті відбувається щорічне вшанування загиблих у Голокості через подію ходи до місця трагедії Голокосту, що є формою комеморації [4, с. 136]. Створення музейного простору, який буде майданчиком для ідентифікації міста та інформативним полем про Голокост для мешканців самого Острогу є майбутнім проектом меморіалізації.

Отже, меморіалізаційні та комеморативні простори та практики пам'яті Голокосту на прикладі міста Острог є цінним матеріалом для подальшого дослідження теми у перспективі повоєнної відбудови України. Складова з обговорення про створення таких просторів та практик є важливим чинником, що «...сприяє інтеграції досвіду і

культурної пам'яті спільноти» [4, с. 128] і зокрема визначенню власної української ідентичності через сучасну історію України.

Розгляд нашої проблематики був би не повним, якщо б ми не звернулись до повоєнної відбудови України та міста Ірпінь. Саме тому ми проаналізували матеріали, які були опубліковані для громадськості і запропонували дискурси, які були опущені або чітко виражені у наступному підрозділі.

2.3. Аналіз дискурсів повоєнної відбудови України та міста Ірпінь

Прикладна частина нашої наукової розвідки складається з аналізу дискурсу за методологією Мішель Фуко. Аби якісно і чітко досягнути мети роботи, було обрано кілька джерел для аналізу, спираючись на такі питання:

- які джерела можуть бути корисними для кращого розуміння повоєнної відбудови або меморіалізації?;
- якою є початкова відправна точка для дослідження дискурсу?;
- який пошук пов'язаних робіт може бути корисним?;
- до яких джерел можна ще звертатися для порівняння з дискурсами, що формують нормативну повоєнну відбудову?

Дискурс-аналіз за Мішелем Фуко полягає у описовому та аналітичному кодуванні, визначення описових і аналітичних тем, що об'єднують описові теми та власне висунення власної інтерпретації на основі цих даних. Саме на основі такої методології було здійснено дискурс-аналіз.

Щоб розширити погляд на джерела для даного підрозділу, обрано три типи походження джерела, а саме: інтернет-журнал для людей зацікавлених в архітектурі та урбанізмі, київська інтернет-газета та офіційний план відбудови України від Національної ради з відновлення України від наслідків війни. Спираючись на обрані джерела, визначено

описові коди, за якими продукуються теми і згодом описаний аналіз домінуючих публічних дискурсів відбудови Ірпеня.

Першим джерелом для аналізу обрано статтю на тему «Два меморіали, стадіон, монорельс. Як Irpin Reconstruction Summit планує відбудовувати Ірпінь, зруйнований війною» [6] від інтернет-журналу Pragmatika.media. Умова позиціонування цього інтернет-медіа перед аудиторією читачів: «Усе, що варто знати про архітектуру, дизайн та урбаністику в культурному контексті» [7]. Їхня позиція звужує потенційну аудиторію до людей, які цікавляться архітектурою, дизайном та урбаністикою або дотичними темами зацікавлення. Стаття взята у представників проєкту (ГО – далі) «Irpin Reconstruction Summit». Проєкт позиціонується «як перший захід в Україні під час війни росії проти України, організований волонтерами, спрямований на систематичну стійку відбудову українських міст, нині міста Ірпінь» [8]. Стаття опублікована 17 березня 2023 року.

Під час визначення описових кодів та тем статті, виділено наступні аналітичні теми, які були відзначені як найбільш домінанті: зовнішній приклад, часовий маркер та фінансова залежність. Під зовнішнім прикладом підкреслено те, що було вжито значну кількість згадок іноземних архітекторів або назви країн, що підтримали ту чи іншу ініціативу відновлення будинку, школи або що, ніж згадок про українських архітекторів чи чиновників. Іноземні фахівці враховують досвід інших країн щодо відбудови, який могли отримати при роботі з такими проєктами у світі, і в цілому сприяють глибшому використанню міжнародних зв'язків у проєктах відбудови. Було декодовано дискурс щодо домінування Заходу, як концепції у сукупності ідей та знань і, ймовірно, таким чином, акту вираження подяки іноземним партнерам за підтримку Ірпеня після деокупації міста. Та з іншого боку, відкритим питанням залишається, чому пострадянські архітектори навіть не згадуються у джерелах щодо повоєнної відбудови України, чи вони

вважаються меншовартісними? Часовий маркер, як аналітична тема, характеризується на домінації описового коду та теми щодо швидкого відновлення зруйнованої критичної інфраструктури, швидкості створення партнерських зв'язків, повернення великої кількості населення у короткі терміни після звільнення Ірпеня від російської тимчасової окупації. Спираючись на це, виникло припущення, що в даному випадку існує домінуючий дискурс щодо швидкості створення мережі для допомоги постраждалим людям та пошкодженим будівлям.

Останньою аналітичною темою є фінансова залежність. Під темою фінансової залежності, виділено саме наголос, що є потреба у безперебійному фінансуванні для відновлення зруйнованої інфраструктури або на тому, що велику частину фінансових зобов'язань беруть на себе міжнародні партнери, що створює якраз таки залежність у коштах від них: «...за сприяння італійського фонду ще влітку вдалося спрямувати кошти від ООН на відновлення чотирьох багатоквартирних будинків, аби 1200 мешканців змогли повернутися до своїх осель» [6].

Спираючись на ці три аналітичні теми: зовнішній приклад, часовий маркер та фінансова залежність, зроблено висновок, що домінуючими дискурсами ціннісних орієнтирів повоєнної відбудови Ірпеня у цій статті є: створення та підтримка зв'язків з представниками держав або міст світу, міжнародних організацій та архітектор(к)ами чи архітектурними бюро з-за кордону щодо політичної, юридичної, методологічної і також фінансової підтримки; терміновість відновлюваних або консерваційних робіт для збереження можливості відновлення житлової або критичної інфраструктури, що була частково зруйнована.

На противагу домінуючим дискурсам, найменш вираженими описовими темами є збереження спадщини та неврахування генерального плану міста або ж слідування за однією методикою у теперішній відбудові міста. У статті мало згадані описові теми щодо збереження напівзруйнованої спадщини, що також є частиною міста, а не окремою

одиницею серед дискурсу відбудови Ірпеня. Відсутності теми спадщини переважає місце напівзруйнованих будівель та інфраструктури у відбудові, адже це є пріоритетом для міста, а саме повернення людей і забезпечення для них житла. Неврахування певної методики чи генерального плану відновлення міста є, наприклад, маргіналізація пішоходів та велосипедистів для яких не було створено окремого простору для пересування на новому Ірпінському мості, тому що попередній був зруйнований: «У нас місто розвивалось як велосипедна столиця Київщини, була доріжка, яку планували подовжити від Ірпеня до Києва, і наразі проєкт цього нового мосту не враховує ані велосипедну, ані пішохідну смуги. І ніхто не може перетнути дорогу без порушення ПДД (правила дорожнього руху – ред.)» [6]. У ході проведення дослідження, виділено дискурси, що були опущені або не описані, а саме комунікація з громадою міста та родичами загиблих щодо відновлення міста. Комунікація з певними категоріями людей, які є дотичними до життя міста чи періоду тимчасової окупації є важливим голосом та інструментом збору даних для визначення методології та цінностей відбудови міста Ірпінь.

Аналітична записка на тему «Повоєнне відновлення міст України: зелена відбудова та зелена трансформація» написаний ресурсно-аналітичним центром «Суспільство і довкілля» у листопаді 2022 році. Дискурс навколо теми збереження навколишнього природного середовища та сприяння втілення політики міста щодо концепту зеленого міста є наступною темою для розгляду. Умовами створення цього джерела є те, що даний аналітичний документ підготовлено у рамках реалізації дослідницького проєкту «Інструменти Європейського зеленого курсу для повоєнного відновлення міст України» за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні коштом Федерального бюджету Федеративної Республіки Німеччина. З джерела обрано лише певні частини, які найбільше стосуються теми та мети

нашого дослідження: резюме, вступ та другий розділ аналітичного документу.

Найбільш домінантною аналітичною темою є методологія та інструменти дії, наступною є державна/політична влада і також ще однією темою є ціннісні маркери відбудови України. Під методологією та інструментами дії у повоєнній відбудові України йдеться про створення однієї методології роботи на національному рівні і механізм комунікації та взаємодії з регіональним рівнем.

Також декодовано дискурс щодо цінності системи процесів роботи і злагодженій ієрархічній комунікації за однією методологією повоєнної відбудови на національному рівні і ефективна взаємодія з органами регіональної влади щодо відбудови на місцях. Умовно кажучи, від прийняття рішень методологій відбудови у кабінетах Верховної Ради до її реалізації на вуличних пошкоджених дворах чи будівлях: «За будь-яких обставин, держава (уряд, ВРУ – ред.) повинні закріпити чіткі стратегічні рамки відбудови міст. У першу чергу, це вимагає закріплення відповідних засад відбудови» [9, с. 16]. Подальшою аналітичною темою є державна/політична влада. Розділено ці два поняття, тому що під державною владою мається на увазі пряме втручання органів центральної або регіональної влади, де є їхня сфера зобов'язання та відповідальності, а під політичною владою розуміється політична воля говорити, створювати або діяти над чимось, для або проти бажань своїх виборців. Наприклад, державною владою є «Верховна Рада та Уряд повинні забезпечити нові законодавчі рамки для рішень, які будуть вироблені з метою зеленої повоєнної відбудови та трансформації міст» [9, с. 5], а політичною владою є «Держава та міста повинні активно формувати та впливати на наміри людей повернутись» » [9, с. 5]. Ця аналітична тема є дискурсом ролі та відповідальності держави у створенні методик повоєнної відбудови.

Останньою домінуючою аналітичною темою є ціннісні орієнтири повоєнної відбудови України. У джерелі прослідковується чітко визначені цінності для відбудови України такі як: людиноцентричність, інтеграційні методи відновлення інфраструктури у частково або повністю зруйнованих громадах міст та сіл, єдине бачення і центральна методика відбудови України та зелена трансформація і відбудова міст. На основі цієї аналітичної теми, дискурсом виступає ціннісне орієнтування на якому має ґрунтуватись не просто відбудова міст, а нова краща система умов життя громади у містах, що потребують відбудови чи трансформації. Найменш прослідкованим дискурсом є приклади українських проєктів та ініціатив, що займаються роботою та визначенням цінностей та принципів повоєнної відбудови України. Проаналізовано, що мала кількість описових кодів свідчить про тему значення і вкладення українських проєктів щодо відбудови України, такі як: Урбанина, Ro3kvit та інші.

Отже, домінуючими дискурсами є важливість ведення відбудови згідно з однією методикою, яка має бути створена та забезпечена на національному рівні державними органами центральної влади. Аби якісно розробити єдиний план відбудови національного рівня, мають бути визначені певні цінності на яких буде спиратись відбудова України і саме це є останнім домінуючим дискурсом даного джерела. Пропонується також включити у ці цінності принцип відбудови або трансформації міст за інструментами та цілями Європейського зеленого курсу, який є набором методів та механізмів для досягнення кліматичної нейтральності Європейського континенту до 2050 року.

Попередні два джерела описували тему повоєнної відбудови України з точки зору публічних медіа, у наступному матеріалі розглянуті дискурси домінуючих цінностей зі сторони центральної влади, тому що саме ця інституція відповідальна за створення плану відбудови України. Корисним матеріалом для нас є дайджест відновлення України №60 [10]

опубліковане 17 травня 2023 року від Офісу реформ Кабінету Міністрів України. Цей Офіс є дорадчим органом Кабінету Міністрів України, який координується Прем'єр-міністром України і розглянутий саме цей дайджест, тому що він є відповідальним за інформаційно-аналітичне забезпечення робочих груп Національної ради з відновлення України від наслідків війни. Національна рада створена для розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України Указом Президента України №266/2022 [11].

Офіс реформ Кабінету Міністрів України має прямий вплив та відповідальність перед Національною радою з відновлення України, дослідження матеріалу якого від цього Офісу є прикладом дискурсів цінностей повоєнної відбудови, які формуються у Національній раді з відновлення України. За основу джерела для аналізу було взято частину матеріалу новин від представників офіційної влади. Додатково проаналізовано дискурси домінуючих цінностей детального плану відновлення України від Національної ради з відновлення [12], що був представлений у липні 2022 року у місті Лугано [13], Швейцарія перед міжнародними партнерами України.

У даних двох джерелах офіційного походження виділено описові теми, що були найбільш домінантними, а саме: структура та інструменти методології повоєнної відбудови України; ціннісні стовпи на чому має ґрунтуватися відбудова; міжнародна підтримка та комунікація з представниками країн світу та організаціями для залучення фінансової та інституційної підтримки. Наприклад, під структурою та інструментами методології відбудови я виділяю такі описові коди як: створення посади заступника Міністра з питань відновлення у низці міністерств та заступника голови Обласної державної адміністрації з питань відновлення в одинадцятьох областях України, а також: «...відбудова не може відбуватися хаотично. Ми – за комплексний системний підхід» [10] або ж у зверненні Президента України від 10 травня 2023 року [14] було

виділено чіткі сфери, за якими має відбуватись відбудова України: «Ми опрацьовуємо всі аспекти відновлення, і кожен з них – у новому безпековому форматі. Економіка та промисловість, ОПК (оборонно-промисловий комплекс – ред.), енергетика, інфраструктура, освітня галузь, соціальна сфера, медицина, зокрема реабілітаційний компонент... Усе те, що має бути побудовано, те, у що готовий інвестувати світ, те, що дасть Україні й українцям надійний захист і впевнений розвиток нашого соціального капіталу» [14]. Ці коди стверджують, що центральна влада України говорить про дискурс чіткої і прозорої методології за якою відбуватиметься повоєнна відбудова України.

Другою аналітичною темою є ціннісні стовпи на яких має ґрунтуватись відбудова України, а саме прослідковано описові коди, що свідчать про це, особливо помітно ці коди у плані відбудови України від Національної ради з відновлення наслідків війни, що був представлений влітку 2022 року у Лугано, Швейцарія. План заснований на двох стратегічних імперативах: інтеграція в Європейський Союз (ЄС - далі) і доступ до ринків ЄС і G7 та національна безпека. В основі цих імперативах закладені також фактори, що сприятимуть реалізації плану, а саме такі фактори як: сприятливе середовище для бізнесу та макрофінансова стабільність. Рушіями відновлення України є трансформація пріоритетних секторів, міцний людський капітал та ефективна інфраструктура. У Додатку А ця схема пріоритетів відновлення є представленою більш детально, важливо також відзначити візію відновлення України: «Сильна європейська країна - магніт для іноземних інвестицій», що є описовим кодом про міжнародну підтримку. Завдяки цим описовим кодам та аналітичним темам, було здійснено дискурс-аналіз і відслідковано те, що центральна влада визначає цінності за якими має відбуватись відбудова України, що є другим домінуючим дискурсом. Третьою аналітичною темою є міжнародна підтримка та комунікаціями з представниками країн світу та організаціями для

залучення фінансової та інституційної підтримки. У даних двох джерелах було визначено чіткі описові коди, що зачіпають тему міжнародної підтримки та комунікації, наприклад: «Під керівництвом ЄБРР (Європейський банк реконструкції та розвитку - ред.) у Токіо створять українську інвестиційну платформу» [10, с. 8] або ж згадки у дайджесті новин про те, що Сполучені Штати Америки (США - далі) та ЄС передадуть Україні російські заморожені активи [10, с. 9-10]. Також присутня згадка новини про запрошення до обговорень про відбудову України таких країн як: Ізраїль та Південна Корея [10, с. 9]. Останнім домінуючим дискурсом є міжнародна підтримка та комунікація. У джерелах державного походження домінуючими дискурсами цінностей повоєнної відбудови України є: чіткий план за яким відбуватиметься повоєнна відбудова України, визначення ціннісних стовпів на яких ґрунтуватиметься план відновлення та постійна міжнародна підтримка та комунікація з партнерами ЄС, США та світу. Цікавим моментом є те, що в джерелах не описується як запобігти помилок повоєнної відбудови, наприклад, міста Сараєво, Боснія та Герцеговина, або не було згадок про те, чи був врахований досвід помилок відбудови з інших країн в створенні плану відбудови України. Дискурси, що не були ніяк виражені згідно з даним дискурс-аналізом двох джерел офіційного походження є меморіалізація, комеморація та відбудова (напів-) зруйнованої культурної спадщини, адже про це не було жодного описового коду у вищезгаданих джерелах.

Підсумовуючи здійснений дискурс-аналіз медійного та офіційного походження джерел на тему повоєнної відбудови України, виділено три найбільш домінуючі дискурси цінностей відбудови нашої держави, а саме: єдина методологія відбудови України на національному рівні та її ефективна робота на місцях пошкодження інфраструктури; комунікація та створення проєктів з міжнародними партнерами у різних галузях держави та економіки; терміновість плану дій, себто визначення і

реалізація плану та проєктів відбудови потрібно вже, де дозволяє безпекова ситуація регіону, не чекаючи на завершення воєнних дій.

Вивчивши специфіку публічних матеріалів повоєнної відбудови України на міста Ірпінь, варто сфокусувати увагу на дискурс-аналізі меморіалізації та комеморації міста Ірпінь.

2.4. Дискурс-аналіз меморіалізації та комеморації Ірпеня

Український сайт «The Village» опублікував статтю під назвою «Після перемоги? Коли та як слід будувати військові меморіали» [15], авторкою статті є Олена Панченко. Визначено умови написання статті: стаття була написана за 3 місяці до першої річниці повномасштабного вторгнення і опублікована на сайті міської (київської – ред.) інтернет-газети. Цей матеріал був написаний у співпраці з платформою культури «Минуле / Майбутнє / Мистецтво», де були зібрані коментарі від голови патронатної служби «Азов», архітектурне бюро, що запропонувало проєкт меморіалізаційної та комеморативної практики Ірпеня, а саме Balbek Bureau і також був взятий коментар у організації Irpin Reconstruction Summit. Ці умови є важливим фактором для розуміння контенту коли, ким, з ким і для кого була написана стаття, аби чіткіше звузити поле дослідження кодування дискурс-аналізу з визначенням ціннісних орієнтирів повоєнної відбудови.

З аналізу домінуючих описових груп виділено наступні аналітичні теми з ціннісним орієнтиром у відбудові як: емпатія, взаєморозуміння та довіра. У вищезгаданій статті коментатори писали про важливість комунікації з громадою міста та охочими сторонами, щоби «Люди мають розуміти, що навіть у прекрасному комеморативному жесті ніхто не зробив над ними насилля» [15] щодо проєктів меморіалізації та комеморації, і тут йдеться не лише про насилля, а й про забезпечення

державою або іншою стороною, можливості бути вислуханим та почутим, прослідковано дискурс емпатії між сторонами відбудови. Аналітична тема підготовки є однією з найбільш помітних у статті, і саме тому дискурс взаєморозуміння ведеться навколо важливості роботи і підготовки до створення проєктів меморіалізації і комеморації вже, – це переосмислення таких практик після насаджувannya їх у радянській і пострадянській періодах історії України: «Російсько-українську війну ми не можемо меморіалізувати тою символічною мовою, у якій народилося гасло «Можемо повторити» [15]. Менш домінуючим дискурсом виступає цінність довіри. Те, як люди рефлексують над теперішнім болем втрати і горя є прямо залежним у майбутній практиці меморіалізації та комеморації Ірпеня.

У статті виділено нормалізацію процесу рефлексії та переживання емоцій горя, що є також маркером просування ідеології гуманізму у дискурсі меморіалізації та комеморації: «Комеморативна практика створюється для того, щоб об'єднати людей і дати їм можливість побути разом у якійсь емоції – скорботи, радості, гордості» [15].

Найменш вираженими дискурсами за виділеними описовими кодами і темами відповідно, відзначено комунікацію з родичами загиблих та крайня терміновість будівельних робіт. Було промарковано незначну кількість згадок про те, яка роль батьків загиблих жертв та Героїв України є у комунікації чи підготовці меморіальних місць Ірпеня. Також був присутній не домінуючий дискурс щодо швидкої і термінової роботи над створення місць пам'яті та комеморації Ірпеня. Про це говорила представниця полку «Азов», Олена Толкачова: «Я вважаю, що ми не можемо відкладати такі кроки [будівництво меморіальних об'єктів]. У нас же не проста війна, коли всі пішли в бій, потім хтось оголосив перемогу, після чого можна почати будувати меморіали».

Будівництво термінових меморіалів, а особливо без комунікації та точок схвалення з жителями локації меморіалу, є негативною стороною

реалізації таких проєктів. Так само потрібен час на точне визначення завдань та функцій майбутнього меморіалу, створення конкурсу, схвалення громади та жертв пам'ятної події.

На наші глибокі переконання, термінові проєкти часто можуть бути аматорськими та ймовірно не прийнятими суспільством.

Якісний аналіз – це дискурси, що не були взагалі згадані і є промовчаними. Виділено дискурси щодо жертв домашніх тварин, що постраждали через тимчасову окупацію і/або евакуації з міста Ірпінь, їхня роль та місце в цій війні, та дискурсу щодо значення річки Ірпінь, яка захистила Київ від подальшого просування російських військ в сторону столиці, а саме значення підірваної дамби на річці Ірпінь, аби створити непрохідну болотисту місцевість і зупинити російську техніку, яка просувалась в сторону Києва [16].

Визначивши умови і осіб, які продукують дискурси у статті, ми виділили три домінуючі дискурси цінностей у меморіалізації та комеморації Ірпеня, а саме: емпатія, взаєморозуміння та довіра, а найменш домінуючі: комунікація з батьками та поспіх будівельних робіт майбутніх меморіалів.

Розгляд теми екології у російсько-українській війні спирається на статтю «Річка-Герой Ірпінь 1000 років рятувала киян. Тепер ми маємо врятувати її» [17] від Укрінформ, мультимедійної платформи іномовлення України та відеоматеріал на тему «Проєкти відбудови Ірпеня: меморіали «Дорога життя» та «Відкритий перелом» [18] від незалежної інформаційної платформи «ПОГЛЯД». У двох джерелах виступають різні домінуючі дискурси, якщо описати аналіз окремо, проте якщо поглянути на джерела більш комплексно і узагальнити дискурси цінностей меморіалізації та комеморації Ірпеня, то можна припустити два дотичні домінуючі дискурси: захист річки Ірпінь та громадські обговорення. Наприклад, описовим ключовим моментом дискурсу щодо захисту річки Ірпінь є: «Якщо б путін вирішив напасти трохи пізніше —

через рік або два – річка Ірпінь вже не змогла б захистити столицю. Вся її заплава вже була б зацементована-забудована, сама річка – схована у колекторі й не становила б перепони ворожим танкам» [17]. Про це зазначив Володимир Борейко – український еколог та зоозахисник, директор громадської організації «Київський еколого-культурний центр». Також Володимир Борейко виступає за те, щоб окрім створення самого меморіального комплексу, було також ще створено природний заказник «Заплава річки Ірпінь» [18], щоб в майбутньому заплава річки не була зацементована та передана під будівництво інфраструктури. Такі ідеї та особисті ствердження Володимира Борейка є описовими темами, що свідчать про дискурс захисту річки Ірпінь.

Окрім цього, при обговоренні проєктів меморіалізації зруйнованого Романівського мосту, що сполучає Ірпінь та Київ, люди також висловили своє занепокоєння щодо майбутнього стану річки при реалізації будівництва меморіалізаційного комплексу: «Немає оцінки та експертизи екологів на будівництво додаткової дороги. Чому? Тому що це буде впливати на стан річки. Тому нам дуже важливо побачити цю експертизу та оцінку» [18] заявила Діна Гаман, голова органу самоорганізації населення «Романівка». Також варто підкреслити один з моментів у відео [18], де була згадка про те, що проєкт «Відкритий перелом» є більше орієнтованим на іноземців і саме ця деталь підштовхнула на припущення, що цей проєкт може слугувати ретранслятором екзотичного погляду на війну і, можливо, навіть романтизації війни.

Важливим домінуючим дискурсом є громадські обговорення проєктів меморіалізації, що є важливим етапом перед архітектурним конкурсом, адже представникам цього конкурсу і проєктів слід розуміти, які критерії та особливості в майбутньому проєкті є (не) важливі для людей, які живуть в цьому місці, де трапилась подія. Наприклад, мешканці громади Романівка, які живуть біля Романівського мосту, зібрались для обговорення пропозиції проєкту меморіалізації «Дорога

життя» і дали свою оцінку проєкту: «З приводу «Дороги життя» (проєкт меморіалізації Романівського мосту - ред.) опитування не було, але на сайті міської ради було винесене обговорення з приводу цього проєкту і ми зібралися мешканцями Романівки і ми передивилися проєкт та відправили свої зауваження» [18]. Зауваження мешканців здебільшого стосувались щодо включення пішохідного переходу з світлофором на перехресті доріг виїзду/в'їзду в/з міста. Спираючись на згадку про це зауваження мешканців, виникло припущення, що жителі Романівки аналізують даний проєкт більше з практичної сторони, адже їм бачити і користуватись цим мостом кожного дня. Представники архітектурного бюро запропонованого проєкту меморіалізації, на противагу, більше говорили про смислові та символічні сторони проєкту.

Отже, спираючись на дискурс-аналіз та вищеперелічені описові коди, домінуючими дискурсами цінностей щодо меморіалізації та комеморації Ірпеня є захист річки Ірпінь та громадські обговорення.

ВИСНОВКИ

Виконане дослідження за темою «Ціннісні орієнтири повоєнної відбудови українських міст (на прикладі Ірпеня)» дозволило зробити нам такі висновки:

1. Охарактеризувавши міський простір, ми розглянули концепцію, яка формується під різними теоріями. Наприклад, Річард Сеннетта, розглядає місто під прицілом «*cite*» та «*ville*» і пропонує криве, відкрите та скромне місто. Його концепція розкриває комплексність і суть міста на глибшому рівні, а саме: як люди почуваємось тут, що місто формує для цього відчуття, як можна покращити і видозмінити «*cite*» під потреби людей – це ціннісний орієнтир: знайти корінь потреб людей міста у змінах в просторі і піклуватись ще більше про місто. З іншого боку, Джейн Джейкобс пропонує розглянути міський простір через практики взаємодії пересічних людей, соціальних зв'язків між ними, довіри і співучасті у творенні міста, очі на вулицю. Неміський простір, у свою чергу, є недоторканим людиною, як-от: ліс, поля, гори і так далі.

2. Визначивши цінності міського простору, можна констатувати, що архітектура – це частина урбаністики, велика площа для розвитку культури» Алена де Боттон настановує на глибокі екзистенційні думки, які вкладені в будівлю, площу чи провулок, підкреслюючи збереження автентики, історично-культурної спадщини місця і людей у поєднанні з сучасними ідеологіями та думками людей сьогодення – баланс між сторонами минулого, теперішнього та майбутнього і розуміння цього балансу простими мешканцями міста.

3. Особливостями та характеристиками меморіалізації та комеморації є те, що меморіалізація напряду залежить від місця, а в свою чергу – комеморація підпорядковується меморіалізації і потребує глибших теоретичних пізнань. Місце пам'яті є тотожним місцю спогадів, адже означає щось частково втрачене, зруйноване і позбавлене

традиційної форми життя саме тому ми вважаємо, що Ірпінь є таким місцем. Спогади про те як було перед окупацією, втрата будинку чи друзів, фізичні сліди воєнних злочинів у місті є факторами Ірпеня як місця, що меморіалізується ще в процесі теперішнього часу.

4. Розкриття основи дискурс-аналізу полягає не у самотеті знайти істину чи помилковість на зацікавлені теми, які є під шаром певного дискурсу, а радше є інструментом для розуміння, чому певні дискурси є домінуючими та деякі з них інтерпретуються як загальноприйняті. Істина є лише прагненням до істини, і аж ніяк не кінцевим результатом. Слід зазначити, що існує постійний зв'язок між дослідником та його діяльністю і це є взаємний процес створення роботи, тому рефлексивність є однією з основ дослідження в процесі. На нашу думку, якісне дослідження за дискурс-аналізом за Мішелем Фуко має залишити по собі завжди відкритість до змін.

5. Проаналізувавши повоєнну відбудову міст Берлін та Мостар, які відбулися у XX столітті після Другої світової війни або Боснійської війни, ми відмітили приклади для ознайомлення з ціннісними орієнтирами та методиками відбудови: проведення громадських обговорень, ефективна інституційна комунікація та людиноцентричність або ж уникнення помилок, таких як ідеологічне спирання відбудови на урбаністичні актуальні течії без стратегічного врахування контексту майбутнього повоєнної відбудови, тобто слід включити умови стратегічного вигляду та функцій майбутнього у повоєнній відбудові, наприклад через 10-20-30 років.

6. Досліджено специфіку публічних матеріалів щодо повоєнної відбудови України та міста Ірпінь. Проаналізовано інформаційні джерела державного, наукового та медійного характеру, що дозволило виявити ключові дискурси, які формують бачення майбутньої реконструкції. Встановлено, що процес відбудови включає не лише відновлення архітектури та інфраструктури, а й створення нових місць пам'яті, що

сприяє формуванню історичної свідомості суспільства. Також визначено, що певні ціннісні орієнтири можуть залишатися маргіналізованими через недостатню увагу з боку офіційних структур, що вказує на необхідність ширшої суспільної дискусії щодо комемораційних практик у міському просторі.

7. Визначено публічні дискурси у відкритих статтях, планах, презентаціях, відеоматеріалах об'єкту дослідження, а саме повоєнної відбудови України, меморіалізації та комеморації місць пам'яті Ірпеня. На основі даних прикладної частини дискурс-аналізу, який було проведено за допомогою програмного забезпечення якісного контент-аналізу «Atlas.ti», визначено домінантні дискурси ціннісних орієнтирів повоєнної відбудови України та меморіалізації та комеморації Ірпеня як-от: ідеальний Захід, як інструмент допомоги на основі описових та аналітичних тем міжнародної допомоги партнерів у повоєнній відбудові України; центральна єдність у методології відбудови, себто домінантний дискурс полягає у закодованій аналітичній темі у джерелах дослідження, потреби у створенні національної єдиної методики роботи у відбудові на місцях, аби дії відбудови були скоординованими та впорядкованими; емпатія до постраждалих людей на основі рефлексії болю та горя за трагічними подіями в Ірпені, тобто територіальна чи центральна влада не чинить емоційного та меморіалізаційного насильства з поспіхом у будівництві меморіалізаційних комплексів, також влада говорить з людьми і проводить громадські слухання щодо проєктів меморіалізації та комеморації певних просторів пам'яті у їхньому місті; останнім домінуючим дискурсом ціннісних орієнтирів є захист природи через описові та аналітичні теми про значення річки Ірпінь для мешканців міста Ірпінь.

8. Установивши найменш домінуючі та опущені дискурси, ми виділили: меморіалізація та комеморація у плані відбудови України, що характеризується відсутністю згадок і непомічених описових кодів під

час виконання дискурс-аналізу у джерелах офіційного походження, що робить цей дискурс опущеним. Також не вираженим дискурсом є захист і значення тварин-жертв у війні в Україні та їхньої меморіалізації в цілому. Опущеним дискурсом, на противагу до ідеалізації Заходу, є помилки підтримки Заходу у повоєнній відбудові у Балканських країнах, або ж з досвіду відбудови міст в Європі після Другої світової війни. Саме тому, на основі проведеного дослідження прикладної частини роботи, стверджено і доведено гіпотезу, що у публічних дискурсах державного та медійного походження спостерігаються спільні ціннісні орієнтири на тему повоєнної відбудови України та меморіалізації місць пам'яті в Ірпені, що виникають через комунікацію політичної влади з громадянами, міжнародними організаціями та архітектурними бюро.

Здійснене дослідження не вичерпує багатоаспектності зазначеної тематики урбаністики і подальшими перспективними напрямками наукової роботи можуть бути розгляд тематики повоєнних урбаністично-комеморативних проєктів та урбаністична повоєнна політика на державному і міському рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

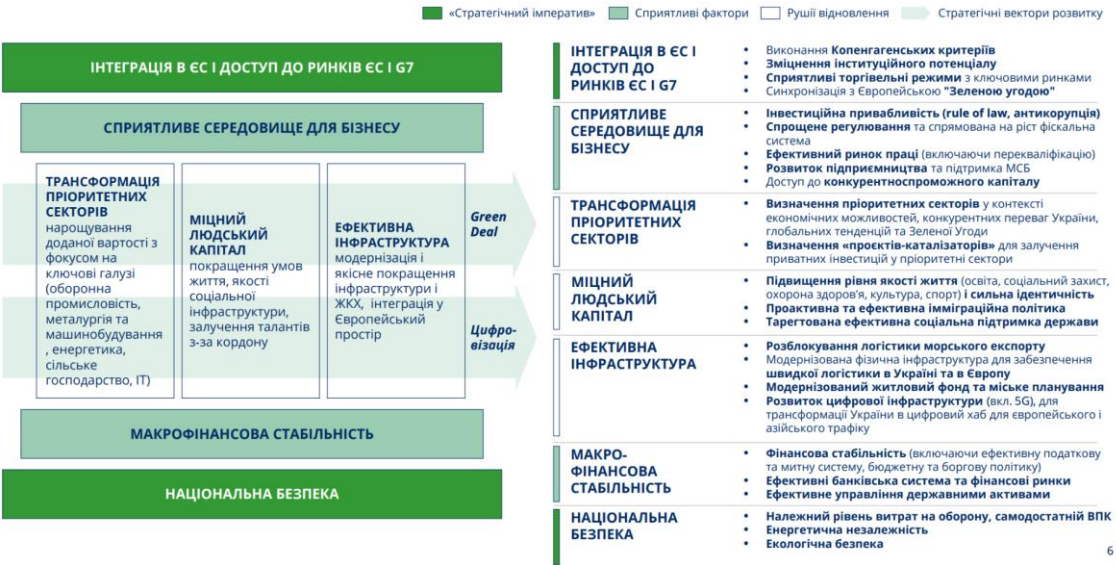
1. Річард С. *Будувати і жити: етика міст*. Київ. КЕНЕКШЕНС. 2021. 333 с.
2. Боттон А. *Архітектура щастя*. АртХазз. 2021. 296 с.
3. Аляйда А. *Простори спогадів*. Київ. Ніка-Центр. 2012. 440 с.
4. Семерин Х. *Меморіалізація Голокосту в Острозі: місця і простори пам'яті та (ко)меморативні практики роботи з ними*. URL: https://www.researchgate.net/publication/343352521_Memorializacia_Golokostu_v_Ostrozi_misca_i_prostori_pam%27ati_ta_komemorativni_praktiki_roboti_z_nimi_Remembrance_of_the_Holocaust_in_Ostroh_Memory_Places_and_Spaces_and_ComMemorative_Practices_of_Wor_k. Острог. 2020.
5. Facebook-сторінка Past/Future/Art. *Комеморація*. URL: <https://www.facebook.com/past.future.art/posts/315397313473208/> (06.05.2021).
6. Бутко К. *Два меморіали, стадіон, монорельс. Як Irpin Reconstruction Summit планує відбудовувати Ірпін, зруйнований війною*. URL: <https://pragmatika.media/dva-memorialy-stadion-monorels-iaak-irpin-reconstruction-summit-planuie-vidbudovuvaty-irpin-zruinovanyi-viinoiu/> (17.03.2023).
7. *Про нас*. URL: <https://pragmatika.media/>.
8. *Про нас*. Irpin reconstruction summit. URL: <https://irpinhelp.com/irpin-reconstruction-summit/>.
9. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». *Повоєнне відновлення міст України: зелена відбудова та зелена трансформація*. URL: <https://rac.org.ua/uploads/content/668/files/cities-green-reconstruciton-and-transformation-ukr-2022.pdf>.

- 10.Офіс реформ Кабінету Міністрів України. *Дайджест відновлення України №60*. Київ. URL: <https://rdo.in.ua/article/daydzhest-vidnovlennya-ukrayiny-31> (17.05.2023).
- 11.Володимир Зеленський. *Указ Президента України №266/2022*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225> (21.04.2022).
- 12.Національна рада з відновлення. *План відновлення України*. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf (07.2022).
- 13.Статюк А. *План відновлення України. Що презентували в Лугано*. URL: <https://suspilne.media/257340-plan-vidnovlenna-ukraini-so-prezentuvali-v-lugano/> (05.07.2022).
- 14.Ukrinform TV. *Звернення Президента: «Не залишимо ворогу жодного клептика нашої землі – ніде тиранія не пануватиме»*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DvK9ibC4a2s> (10.05.2023).
- 15.Панченко О. *Після перемоги? Коли та як слід будувати військові меморіали*, URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/asking-question/333747-yak-pratsyuvati-z-pam-yattyu-pro-viynu> (09.12.2022).
- 16.Божко Ю. *Історія підірваної дамби: як окупантів зупинили під Києвом в лютому 2022*. URL: <https://realist.online/ukr/politika/istorija-pidirvanoji-dambi-jak-okupantiv-zupinili-pid-kijevom-v-ljutomu-2022> (10.08.2022).
- 17.Гаврилова Л. *Річка-Герой Ірпінь 1000 років рятувала киян. Тепер ми маємо врятувати її*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3465525-rickageroj-irpin-1000-rokiv-ratuvala-kian-teper-mi-maemo-vratuvati-ii.html> (23.04.2022).

18. Погляд. *Проекти відбудови Ірпеня: меморіали «Дорога життя» та «Відкритий перелом»*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=a2-9uGEuuzM> (30.03.2023).
19. Yarwood J. *Rebuilding Mostar: Urban Reconstruction in a War Zone*. Vol. 3, 1998.
20. Hoelscher S. *Cultural Landscape. Encyclopedia of Human Geography*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications. 2006.
21. Iain H., Meghan C. *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Ontario. Oxford University Press. 2021.
22. Bocquet D. *Urban Reconstruction as a complex process: reflections on post 1945 Berlin*. The Ministry of Education, Culture and Science of the Netherlands. 2019.
23. Тхоровська С. *Метод дискурс-аналізу: поняття та застосування*. Львів. Молодий вчений. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3197/3162> (02.2022).

ДОДАТКИ

Візія Відновлення України: «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій»



Додаток А. Візія відновлення України від Національної ради з відновлення України. URL: <http://surl.li/cznqcd>